כי תבואו אל הארץ ונטעתם

וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: (ויקרא יט ב).[1]

ויקרא רבה פרשה כה סימן ה[2]

אדרינוס שחוק עצמות[3] היה עובר באותם שבילים של טבריה[4] וראה אדם זקן אחד עומד, חוצב חציבות לנטוע נטיעות. אמר לו: זקן, זקן, אילו הִשְׂכַּמְתָּ, לא הָעֲרַבְתָּ.[5] אמר לו: הִשְׂכַּמְתִּי וְהֶעֱרַבְתִּי. ומה שמהנה למרי שמיא (אדון השמים) הוא עושה.[6] אמר לו: בחייך זקן, בן כמה שנים אתה היום הזה? אמר לו: בן מאה שנים.[7] אמר לו: ואתה בן מאה שנים ועומד וחוצב חציבות לנטוע נטיעות! סבור אתה שאתה אוכל מהן? אמר לו: אם אזכה – אוכל, ואם לאו - כשם שיגעו לי אבותי כך אני יגע לבני.[8] אמר לו: בחייך, אם תזכה לאכול מהם, תהא מודיע לי ומטעימני מהם. לסוף יומם עשו התאנים. אמר: הרי השעה שנודיע למלך. מה עשה? מילא קרטל תאנים ועלה ועמד לו על שער הפלטין. אמרו לו: מה עסקך? אמר להם: הכניסוני לפני המלך. כיון שנכנס, אמר לו: מה עסקך? אמר לו: אני הזקן שעברת עלי ואני חוצב חציבות לנטוע נטיעות ואמרת לי: ״אם תזכה לאכול מהם, תהא מודיע לי״. והרי זכיתי ואכלתי מהם ותאנים הללו מפירותיהם. אמר אדרינוס באותה שעה: גוזר אני שתתנו סליון של זהב וַיֶּשֶׁב לו.[9] אמר: גוזר אני שתפנו קרטל זה שלו ותמלאו אותו דינרים. אמרו לו עבדיו: כל הכבוד הזה תכבד לזקן יהודי זה? אמר להם: בוראו כבדו, ואני אין אני מכבדו?

אשתו של השכן הייתה בת מְאֵרָה. אמרה לבעלה: בן אפלה! ראה שמלך זה אוהב תאנים ומחליף בדינרים! מה עשה? מלא מרעלו תאנים והלך ועמד לפני הפלטין. אמרו לו: מה עסקך? אמר להם: שמעתי שהמלך אוהב תאנים ומחליף בדינרים. נכנסו ואמרו למלך: זקן אחד עומד על שער הפלטין טעון מלוא מרעלו תאנים ואמרנו לו: מה

---

[1] מספר פעמים כתוב בתורה ״כי תבואו אל הארץ״. בשמות יב כה במצוות פסח דורות, ויקרא יד לד במצוות נגעי בית, ויקרא כג י במצוות העומר, ויקרא כה ב במצוות שמיטה ויובל ובמדבר טו ב במצוות נסכים (על זו האחרונה, ראה דברינו החצי השני של הפרשה בפרשת שלח לך). וכמובן זו של פרשתנו במצוות נטיעה, ערלה ונטע רבעי.

[2] שוב אנו נכנסים לגנו של ויקרא רבה נהנים מניחוחו ואורים את בשמיו עם דבשו ויינו (שיר השירים א ה). אין כמו מדרש ארץ ישראל לדרוש במצוות נטיעה בארץ ישראל. פרשה כה בויקרא רבה מוקדשת ברובה לנושא שלנו (עפ״י סדר הקריאה בארץ ישראל) ומומלץ לקוראה במקור כסררה וכמלואה. אנו נביא ממנה עפ״י הסדר והכמות שיספיק לה מצענו.

[3] שחיק טמיא בארמית. ובעברית של היום היינו אולי אומרים ״יישברו עצמותיו״. הוא הקיסר אדריאנוס מימי מרד בר כוכבא והיחס אליו בספרות חז״ל דואלית. ברוב המקרים הוא מוזכר לגנאי (דברים רבה עקב יג, איכה רבה א מה, ב ד), אך יש גם אזכורים שגם אם אינם שבח ממש, הרי הם השתבחות של חכמינו בקשרים שהיו להם איתו (בראשית רבה כח ג, איכה רבה ג ח). והידוע אולי מכולם הוא בראשית רבה סג ז בהולדת יעקב ועשו: ״שני גוים בבטנך שני גיאי גוים בבטנך זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה במלכותו, שני גיאי גוים בבטנך אדריאנוס בעובדי כוכבים, שלמה בישראל״. ראה שם.

[4] אנו מכירים את חורשת טבריה (בראשית רבה לד טו), מערת טבריה (בראשית רבה לא יא), ימה של טבריה (ספרי דברים שנה), בית המדרש של טבריה מקום מושבם של התנא ר׳ מאיר ושל האמוראים ר׳ יוחנן וריש לקיש (קהלת רבה ז א) וכמובן חמי טבריה, למשל, בסיפור של ר׳ שמעון בר יוחאי כשיצא מהמערה (בראשית רבה עט ו) וכעת יש לנו את שבילי טבריה, נראה שזה יותר בסביבות טבריה מאשר בעיר עצמה ואולי אפילו בשדות המסולעים הרחק משאונה של העיר, כפי שעולה מהמשך הסיפור.

[5] אדריאנוס לא מבין מדוע אדם זקן עדיין עובד עבודה פיסית קשה (חוצב לשם נטיעות) ומסיק מכך שהאיש לא עבד בצעירותו (אילו השכמת) ולכן נאלץ לעבוד בערוב יומו (לא הערבת).

[6] ראה מדרשים על הפסוק בקהלת יא ו: ״בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר הֲזֶה אוֹ זֶה וְאִם שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים״, כגון זה: ״רבי דוסתאי ברבי ינאי אומר: אם בִּכַּרְתָּ וזרעת ברביעה ראשונה, שוב ולך וזרע ברביעה שנייה, שמא ירד ברד לעולם וילכדו ראשונים ויתקיימו אחרונים. כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה או שניהם נתקיימו בידך והם שניהם כאחת טובים. שנאמר: בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך וגו׳ (קהלת יא ו). אם בכרת וזרעת ברביעה ראשונה ושניה, שוב לך וזרע ברביעה שלישית, שמא יבא שדפון לעולם וישדפו ראשונות ויתקיימו אחרונות. כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה או שניהם כאחד טובים, שנאמר: בבקר זרע את זרעך וגו׳ (שם). רבי ישמעאל אומר: אם למדת תורה בילדותך, אל תאמר איני לומד בזקנותי. אלא למוד תורה כי אינך יודע איזה יכשר״ (אבות דרבי נתן נוסח א פרק ג).

[7] במסכת אבות פרק ה משנה כא שנינו: ״בן שמונים לגבורה בן תשעים לשוח בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם״. אבל במסכת גיטין כח ע״א בדיני שליחות של גיטין יש דעה שונה: ״המביא גט והניחו זקן, אפילו בן מאה שנה - נותן לה בחזקת שהוא קיים ... כיון דאיפליג – איפליג״. ועכ״פ, בכל התרבויות, יש הדרת פני זקן. ראה קידושין לג ע״א שר׳ יוחנן היה קם לפני זקני גויים כי אמר: מי יודע כמה הרפתקאות ומאורעות חיים עברו עליהם ״וראוי לכבד אותם בשל חכמת החיים שקנו״ (שטיינזלץ).

[8] ראה הסיפור על חוני המעגל שראה איש נוטע חרוב, בגמרא תענית כג ע״א. ושם חוני המעגל שואל שאלה דומה לזו של אדריינוס והאיש עונה לו: עולם מלא חרובים מצאתי, כשם ששתלו לי אבותי, כך אני שותל לבני. קבלנו הקבלה מעניינת, בצד השואל, הספקן, של אדריינוס שחיק עצמות וחוני המעגל בעל המופת. כך או כך, עפ״י תנחומא שנראה להלן, המוטיב של נטיעה לדורות יסודו בבריאה עצמה: ״אמר להם הקב״ה לישראל: אעפ״י שתמצאו אותה מליאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע. אלא הוו זהירין בנטיעות ... כשם שנכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים, אף אתם נטעו לבניכם. שלא יאמר אדם: אני זקן ולמחר אני מת, ולמה אני יגע בשביל אחרים?״. ואנו מקדימים את המאוחר.

[9] סליון הוא כסא. לפני שאדריאנוס גומל לזקן בתמורה כספית, הוא מכבד אותו במעמד חצר המלכות.

עסקך? אמר לנו: שמעתי שהמלך אוהב תאנים ומחליף בדינרים. אמר: גוזר אני שתעמידו אותו לפני שער הפלטין וכל מי שנכנס ויוצא, יהא זורק על פניו. לפנות ערב פינו אותו והלך לביתו. אמר לאשתו: בכל הכבוד הזה אני חייב לך! אמרה לו: לך השתבח לפני אמך שהיו תאנים ולא היו אתרוגים,[10] שהיו בשלים ולא היו פגים.[11]

ויקרא רבה פרשה כה סימן ג

ר׳ יהודה ברבי סימון פתח: ״אחרי ה׳ אלהיכם תלכו״ (דברים יג ה) – אמר ר׳ יהודה בן סימון: וכי אפשר לו לאדם, לבשר ודם, להלוך אחר הקב״ה, אותו שכתוב בו: ״בים דרכך ושבילך במים רבים״ (תהלים עז כ), ואתה אומר: ״אחרי ה׳ אלהיכם תלכו״? אלא, ״ובו תדבקון״ (המשך הפסוק שם) - וכי אפשר לבשר ודם לעלות לשמים ולהדבק בשכינה, אותו שכתוב בו ״כי ה׳ אלהיך אש אוכלה״ (דברים ד כד), וכתיב: ״כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דלק: נהר די נור נגד ונפק מן קדמוהי״ (דניאל זט-י), ואתה אומר ״ובו תדבקון״? ![12] אלא מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב״ה אלא במטע תחילה, זהו שכתוב: ״ויטע ה׳ אלהים גן בעדן״ (בראשית ב ח), אף אתם כשאתם נכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה, זהו שכתוב: ״כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל״.[13]

פירוש אור החיים על הפסוק

״וכי תבואו אל הארץ וכו׳ – ג׳ מצוות נאמרו כאן: א׳ - ביאת הארץ, על דרך אמרם: הכל מעלין לארץ ישראל (כתובות קי ע״ב). ב׳ – לנטוע כל עץ מאכל לשבח הארץ. ג׳ – לנהוג שני ערלה.[14]

ויקרא רבה פרשה כה סימן ה

״מִי שָׂת בַּטֻּחוֹת חָכְמָה״ (איוב לח לו) - מהו ״בַּטֻּחוֹת״? - בטויא.[15] ״או מִי נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה״ (שם) – תרנגול. אמר ר׳ לוי: בערביא קוראים לתרנגול סכויא. תרנגולת זו, כשאפרוחיה דקיקים היא מכנסת אותם ונותנת אותם תחת כנפיה ומחממת אותם ועודרת לפניהם. וכשהם גדלים, אחד מהם מבקש לקרוב אצלה, היא נוקרת לו בראשו ואומרת לו: לך עדור באשפתך. כך, כשהיו ישראל במדבר ארבעים שנה, היה המן יורד והבאר עולה להן והשליו מצוי להן וענני כבוד מקיפים אותם ועמוד ענן מסיע לפניהם. כיון שנכנסו ישראל לארץ, אמר להם משה: כל אחד ואחד מכם יטעון מכושו ויצא ויטע נטיעות. זהו שכתוב: ״כי תבואו אל הארץ ונטעתם״.[16]

---

[10] ומי אכן נרגם באתרוגים? שאלה. רמז ומקור: מסכת סוכה דף מח.

[11] ראה לשון מדרש ארץ ישראל אחר, בראשית רבה מט ט: ״שני בני אדם אמרו דבר אחד, אברהם ואיוב ... אברהם אמר בישולה, איוב אמר פגה״. על האיש שלנו אפשר לומר שהוא דיבר פגה ואכל בישולה. תאנים בשלות מכאיבות פחות, אך מכלימות יותר.

[12] התשובה לשאלה הראשונה היא ע״י העצמתה ובדרך של הצגת שאלה נוספת: עד שאתה שואל על הליכה אחרי ה׳ - אומר הדרשן - שאל על הדבקות בה׳! כיצד ייתכן לדבוק בה׳ שהוא אש אוכלה? ומה תעשה עם פסוקים רבים אחרים שמדברים על הדבקות בה׳, ראה דברים ד ד: ״וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם״ וכן דברים י כ, יא כב? איך תפרש את כל אלה? זאת ועוד, אנו יכולים לחזור לתחילת הפרשה ולשאול את השאלה המפורסמת: ״קדושים תהיו״ - כיצד? על כרחך שהפירוש חייב להיות אלגורי ומוסרי. ראה תנחומא בראש הפרשה שדורש את הפסוק בירמיהו יג יא: ״וּכְי כַּאֲשֶׁר יִדְבַּק הָאֵזוֹר אֶל מָתְנֵי אִישׁ כֵּן הִדְבַּקְתִּי אֵלַי אֶת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה״. ואלה דברי התנחומא: ״קדושים תהיו – למה? לפי שהדבקתי אתכם למתני שנאמר (ירמיה יג) כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו׳, לפיכך קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳, אמר להם הקב״ה לישראל: אני אינני כבשר ודם. מלך ב״ו אין רשות להדיוט להיקרות בשמו, תדע לך בשעה שאדם מבקש לקטרג את חבירו קורא לו אגוסטה פלוני ואין לו חיים. אבל ישראל, נקראו בשמו של הקב״ה, כל שם חביב שהיה להקב״ה בהם קרא את ישראל. קרא שמו אלהים וקרא לישראל אלהים שנאמר (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם״. ואנו נזכרים גם באמירה הידועה: ״אבא שאול אומר: אדמה לו, מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון״ (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מס׳ דשירה פרשה ג). אז יש בעצם תשובה פשוטה.

[13] לא הידמות לקב״ה ע״י היקרות בשמו כשיטת התנחומא ולא הידמות למידותיו ״מה הוא רחום אף אתה רחום״ כשיטת המכילתא. לא כראי זה ולא כראי זה. המדרש שלנו מציע דרך אחרת: הידמות לקב״ה במעשה של בנייה ונטיעה. בחזרה למעשה הבריאה ושכלולה. מה הקב״ה נטע עצים בגן עדן מקדם, אף אתה טע עצים ועסוק ביישובו של עולם (בראשית רבה יג א). ואולי מכאן פירוש חיזוק וחידוש לאמרה המפורסמת: ״אם היתה נטיעה בתוך ידך ויאמרו לך הרי לך המשיח. בוא ונטע את הנטיעה ואח״כ צא והקבילו״ (אבות דרבי נתן נוסח ב פרק לא). שהרי משיח לא בא לשנות מנהגו של עולם או סדרי בראשית (רמב״ם הלכות מלכים פרק יב הלכה א), הלכך עיסוק במעשה בראשית דוגמת נטיעה – קודם.

[14] נקטנו לעיל מספר פעמים בלשון ״מצוות נטיעה״ והנה הסמך שלנו. לא נראה שבעלי ספרי המצוות (סמ״ק, סמ״ג, הרמב״ם, השגות הרמב״ן, בעל ספר החינוך) מונים מצוות זו בתרי״ג מצוות (לעומת זאת, הם מונים את מצוות נטע רבעי לעצמה, לא הספקנו לבדוק את כולם). אך מי שנוקט בלשון ״מצווה לנטוע בארץ ישראל״ יכול לסמוך על אור החיים. וכבר ראינו מספר פעמים שהפרשנים נוקטים בלשון מצווה גם לחובה שאיננה בגדר תרי״ג מצוות.

[15] פירוש א. א. הלוי: בסתר לבו של אדם – בכיליותיו. ויש פירושים אחרים למילה ״בטוחות״ – ראה דעת מקרא על הפסוק.

[16] ראה איך מדרש תנחומא בפרשתנו (סימן ז) מעצים עוד יותר את ״תקופת הזוהר״ של ארבעים שנות הנדודים במדבר: ״כיון שישראל יצאו ממצרים והיו מהלכין במדבר הוריד להם הקב״ה את המן והגיז להם את השלו והעלה להם את הבאר והיה כל שבט ושבט עושה לו אמת המים ומכניס אצלו והיה נוטע בו תאנים ורמונים ועושין פירות בן יומן כשם שהיה מתחלת ברייתו של עולם עץ פרי עושה פרי למינו (בראשית א)״. ממש גן עדן! מעצים, וגם מנסה להמשיך את ׳גן עדן׳ הזה בארץ על מנת להדגיש את החטאים שגרמו לגלות: ״כשיצאו ממצרים העלה להם הקב״ה את הבאר, והיו נוטעין על מימיה, והיו האילנות עושי פירות בני יומן. משנסתלקה הבאר נסתלקה הטובה ... א״ל הקב״ה למשה: אמור להם לישראל כשתכנסו לארץ ישראל אני מחזיר לכם את כל הטובה ... כיון שבאו לארץ

ויקרא רבה פרשה כה סימן ב

דרש רבי יהודה בן פדיה: מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון, שלא יכולת לעמוד על צוויך שעה אחת, והרי בניך ממתינין לערלה ג׳ שנים. אמר ר׳ הונא: כששמע בר קפרא כך, אמר: ״יפה דרש ר׳ יהודה בן אחותי. זהו שכתוב: ״וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל״.[17]

ויקרא רבה פרשה כה סימן ד

ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי פתח: ״הגדלתי מעשׂי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים: עשׂיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי: עשׂיתי לי ברכות מים להשׁקות מהם יער צומח עצים״ (קהלת ב ד-ו).[18] אמר הקב״ה למשה: לך אמור לאבות הראשונים: ״הגדלתי מעשי״ – הגדלתי לעשות עם בניכם כל מה שהתניתי עמכם. ״בניתי לי בתים״ שנאמר: ״ובתים מלאים כל טוב״ (דברים ו יא). ״נטעתי לי כרמים״ – ״כרמים וזיתים אשר לא נטעת״. ״עשיתי לי ברכות מים״ – ״בורות חצובים אשר לא חצבת״. ״עינות ותהומות״ (דברים ח ז) – ״להשקות מהן יער צומח עצים״. אמר ר׳ לוי: אפילו קנה חצב לא היתה ארץ ישראל חסרה.[19] ״עשיתי לי גנות ופרדסים״ – ״ארץ חטה ושעורה״. ״נטעתי בהם עץ כל פרי״ – ״כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל״.[20]

מדרש תנחומא פרשת קדושים סימן ח

״כי תבואו אל הארץ ונטעתם״ - אמר להם הקב״ה לישראל: אעפ״י שתמצאו אותה מליאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע. אלא הוו זהירין בנטיעות, שנאמר: ״ונטעתם כל עץ מאכל״. כשם שנכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים, אף אתם נטעו לבניכם. שלא יאמר אדם: אני זקן ולמחר אני מת, ולמה אני יגע בשביל אחרים? אמר שלמה: ״את הכל עשׂה יפה בעתו גם את העלם נתן בלבם״ (קהלת ג יא).[21] ״העלם״ כתיב. למה? אילולי שהעלים הקב״ה מבני אדם יום המיתה, לא היה אדם לא בונה, ולא נוטע.[22] שהיה אומר: למחר אני מת, למה אני עומד ליגע בשביל אחרים? לפיכך העלים הקב״ה לבות בני אדם מן המיתה, שיהא אדם בונה ונוטע. זכה - יהיה לו, לא זכה – לאחרים.[23]

ישראל התחילו חוטאים וכו׳ ״. ראה מדרש זה שם במלואו. אבל מדרש ויקרא רבה, וכן מדרשים דומים שנביא בהמשך, לא סבורים כך. תקופת המדבר חלפה עברה. כעת כל אפרוח ילך ויעדור באשפתו, יבנה את ביתו ויטע את נטיעותיו. אם המדבר הוא גן עדן במובן זה שהכל מוכן ומזומן ואין צורך לטרוח, ארץ ישראל היא גן עדן במובן של העשייה, של נטיעת גן העדן ובריאת העולם. בסדר מדרש ויקרא רבה שבידינו מדרש זה נמצא לפני הסיפור על אדריאנוס והזקן שהבאנו בראש דברינו. מסיפור התרנגולת המנקרת בראש אפרוחיה, הוא עובר לסיפור על אדריאנוס והזקן. ולהלן נראה את ההקדמה של תנחומא לסיפור.

[17] אם קוראים את הפסוק עד סופו, רואים שיש בו לא רק את מצוות הנטיעה, אלא גם את מצוות הערלה, ההמתנה של שלוש השנים הראשונות, ובפסוק הסמוך גם את מצוות נטע רבעי: ״וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה׳ ״. הרי לנו עוד הבדל בין גן עדן והכניסה לארץ. שם, אחרי כל הטוב שהקב״ה השפיע על אדם הראשון (ושמא בגללו) הוא לא עמד בציווי ואילו כאן, בארץ ישראל, בני בניו של אדם הראשון, שיצאו מגן העדן של תקופת המדבר, בה נָשָׂאוּ כילד על כתפי אביו (דברים א לא), מקיימים את מצוות ערלה ונטע רבעי (ושאר מצוות התלויות בארץ). הפירות שאכלו במדבר היו פטורים מכל מצוות התלויות בקרקע. גם הפירות שהמתינו להם בארץ היו פטורים מערלה. ראה ספרא קדושים פרשה ג ד״ה פרשה ג: ״כי תבואו ונטעתם - פרט לשנטעו גוים עד שלא באו לארץ ... מיכן אמרו: עד שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור ... ונטעתם - פרט לעולה מאיליו, ונטעתם פרט למרכיב ולמבריך״. הצירוף של עם ישראל, עשייה עצמית וארץ ישראל, הוא התשובה לאדם הראשון, לחטא הראשון!

[18] הפסוק בקהלת בו משתבח המלך שלמה במעשי הבנייה והנטיעה שלו, מיוחס לקב״ה כהבטחה לאבות. ראה דברינו שיר השירים בשיר השירים שם ״המלך שלמה״ מיוחס לקב״ה (הבונה והנוטע הראשון).

[19] א.א. הלוי מסביר שקנה חצב הוא קנה סוכר שדורש מים רבים לגידולו.

[20] יש בנטיעה בארץ ישראל עוד חשבון אחד. חשבון ההבטחה לאבות. אך דא עקא שסיומת המדרש, ההשוואה האחרונה שהוא עושה בין ״נטעתי בהם עץ כל פרי״ – ההבטחה לאבות ובין ״כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל״ – קיום ההבטחה לבנים (ראה ההשוואות האחרות) – איננה ממין ההשוואה ואומרת פרשני! על כורחנו נחבר מדרש זה עם המדרש לעיל על הידמות האדם לקב״ה במעשה הנטיעה ונאמר שהבנים שנוטעים מקיימים בכך את הבטחת הקב״ה לאבות!

[21] כדאי לקרוא את הפסוק עד סופו: ״ אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ גַּם אֶת הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא הָאָדָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף״. ובהמשך, המדרש מתעכב על כך שהמילה ״עולם״ כתובה בכתיב חסר, בלי ואו – ״עֹלָם״.

[22] ראה בראשית רבה ט ז: ״והנה טוב מאד זה יצר רע ... שאילולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה, ולא הוליד ולא נשא ונתן, וכן שלמה אומר (קהלת ד) כי היא קנאת איש מרעהו״. האם העלם יום המיתה ויצר הרע הם דבר דומה?

[23] ומיד אחרי זה מביא מדרש תנחומא את הסיפור על אדריאנוס והזקן שהבאנו בראש דברינו. בכך נותן המדרש לסיפור נופך אחר, אוניברסלי יותר. גם המדרשים על כך שבני ישראל מצאו ארץ מלאה כל טוב ולא ריקה וחרבה, מקבלים משמעות שונה. כל דור הוא חוליה בשרשרת. הוא מקבל מהדורות הקודמים ומעביר לדורות הבאים. זה סוד קיומו של עם ישראל, אבל גם של האנושות כולה. רוצה לומר: כשאתם תבואו אל הארץ המיועדת לכם – תטעו ותבנו. בדומה לעמים אחרים. בנטיעה זו אתם מתנתקים מדור המדבר ומתחברים דווקא לעמים שישבו פה לפניכם: ״נכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים״. ״כמעשה ארץ כנען לא תעשו״ במובן השלילי, אבל בדברים טובים שעשו – אדרבא (ראה דברינו כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען בפרשת אחרי מות, ראה פסוקים כב-כג בפרק כ בפרשתנו). ואם כך, אולי אפשר להבין גם את יחסו של אדריאנוס לזקן, דבר שנראה קצת הפרזה והפלגה במבט ראשון. ראשית, הכבוד לאנשים שהאריכו ימים, שהשכימו והעריבו, כפי שכבר אמרנו לעיל. שנית, למלכות רומא, כמו לכל שלטון ומשטר, חשוב לעודד אנשים שממשיכים את הנטיעה והבניה של קודמיהם ומעבירים אותה לדורות הבאים. וגם חכמינו ידעו להעריך פן זה, של בניה ופיתוח כלכלי, בין שאר תכונותיה השליליות של ״רומי הרשעה״. ראה שבת לג ע״ב, בבא מציעא פג ע״ב.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת קדושים סימן יד

״ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו״ (ויקרא יט כג) - מדבר בתינוק. ״שלוש שנים יהיה לכם ערלים״ (שם), שאין יכול לא להשיח ולא לדבר. ״ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש״ (שם שם כד), שאביו מקדישו לתורה״. ״הילולים לה׳ ״ (שם), מהו הילולים?, משעה שמהלל להקב״ה. ״ובשנה החמישית תאכלו את פריו״ (שם שם כה), משעה שהוא מתחיל לקרות בתורה. ״להוסיף לכם תבואתו״ (שם), מכאן שנו רבותינו: בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה וכו (פרקי אבות פרק ה משנה כא).[24]

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: ראה שוב מדרש תנחומא לעיל (אחד לפני האחרון), הקטע: ״שהיה אומר: למחר אני מת, למה אני עומד ליגע בשביל אחרים?״ האם יש כאן רמז לדברי עשו ליעקב: ״הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה?״ האם הכרת אדריאנוס בגדלות מעשיו של הזקן שכ״כ מנוגדים לדבריו של עשו, הם גם הכרה בצדקת דרכו של יעקב שמביט הרבה דורות קדימה מול שיטת עשו של חיי רגע?

[24] כי האדם עץ השדה וצמיחת שניהם וגידולם דומה. כשאתם נוטעים בארץ, אתם נוטעים משפחות וילדים, לצד עצים וכרמים. ומראשית גידולו של העץ והנער ניכר לאן גידולם ונופם נוטה. ראה גם המדרש על ״חנוך לנער על פי דרכו״, מדרש משלי פרק כב: ״כזמורה הזו של גפן, שאם אין אתה כופפה כשהיא לחה, כשתתקשה אין אתה יכול לה״. ראה דברינו כי האדם עץ השדה בפרשת שופטים.